Відновлення європейської безпеки

Від регулювання відносин до принципової співпраці

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

FES Regionalbüro für Zusammenarbeit und Frieden in Europa

FES Regional Office for Cooperation and Peace in Europe

GLOBSEC
IDEAS SHAPING THE WORLD

Регіональний офіс Фонду ім. Фрідріха Еберта
зі співпраці та миру в Європі
Рейхсратсстр. 13/5, A-1010 Відень
https://www.fes-vienna.org/

у співпраці з
GLOBSEC
Polus Tower II, Vajnorská 100 / B, 831 04
Братислава, Словацька Республіка
https://www.globsec.org/

Ця публікація є частиною Ініціативи
кооперативної безпеки
https://www.cooperative-security-initiative.org/

ISBN: 978-3-96250-955-2

Редактори: Волтер Кемп, Райнхард Крумм
Ілюстрація на обкладинці: Деніел Сікс
Інфографіка: Флоріан Мюллер
Редактор копії: Джеймс А. Тернер

Комерційне використання всіх засобів
масової інформації, опублікованих Регіо-
нальним бюро зі співпраці та миру у Європі
(FES ROCPE), не дозволяється без письмової
згоди FES ROCPE.

Погляди, висловлені в цій публікації, не
обов'язково стосуються FES ROCPE або
організації, для якої автор працює.

Відновлення європейської безпеки
Від регулювання відносин до принципової співпраці

Редактори

Волтер Кемп, Райнхард Крумм

Дописувачі

Ґюнтер Бехлер, Александра Дінес, Олів'є де Франс,
Томас Ґремінґер, Анна Гусарова, Хіскі Хауккала,
Андрій Кортунов, Лукаш Кулєса, Александра Мартін,
Захарі Пайкін, Євген Прейгерман, Соня Стоянович Гаїч,
Фред Таннер, Наталі Точчі, Тоні ван дер Тогт,
Сімон Вайс, Джулі Вільгельмсен

Зміст

Вступ 6

Інфографіка: Ситуація виходить з-під контролю? 10

Реалії сьогодення: робота з немислимим 12

Інфографіка: Будуючи міст у майбутнє 26

Доводи на користь кооперативної безпеки 30

Порядок денний кооперативної безпеки 36

Передумови та методологія 40

19 питань і відповідей 44

Редактори та дописувачі 50

Вступ

Нас непокоїть ситуація з безпекою в Європі. Замість співпраці бачимо збільшення агресії, ба навіть воєнний конфлікт. Накопичення проблем і щораз вищі загрози — замість спільних рішень. Попри різницю в походженні та поглядах ми дотримуємося єдиної думки, що шлях до розв'язання проблем і налагодження відносин пролягає через співпрацю, а не конфронтацію. Саме тому в 2019 році ми об'єднали зусилля та створили Ініціативу за співпрацю заради безпеки (Cooperative Security Initiative).

Через опитування ми спробували спонукати людей замислитися, чому держави мають співпрацювати заради безпеки та подолання сучасних загроз і викликів, до яких належать пандемії, кліматичні зміни, поширення ядерної зброї, транснаціональна організована злочинність, а також великі потоки переміщення людей. Також ми розробили кампанію, у межах якої за допомогою серії відео та повідомлень ініціювати обговорення причин, з яких країни мають бути зацікавлені у співпраці.

Консультації з поінформованими експертами та студентами продемонстрували широку підтримку наших поглядів щодо нагальної потреби у співпраці між країнами задля розв'язання конфліктів у Європі за умови одночасного втілення заходів зі зміцнення довіри та безпеки.

У середньостроковій перспективі, на наше переконання, країнам слід повернутися за стіл переговорів, щоб розробити нове покоління угод про контроль над озброєнням, оновити спільні принципи та зобов'язання у підходах до сучасних реалій і визначити спільні інтереси. Ми закликаємо країни на високому рівні провести зустріч з питань європейської безпеки з метою відновлення принципової співпраці в євроатлантичному та євразійському регіоні до 2025 року, до 50-річчя Гельсінського заключного акту.

Рано чи пізно країнам доведеться піти на ці кроки. Між тим усі ми зацікавлені в безпечнішій Європі. Тому замість написання звіту, який лише припадатиме пилом на полиці, ми сподіваємося, що результати роботи Ініціативи за співпрацю заради безпеки сприятимуть дискусії та практичним крокам за участі дипломатів, парламентаріїв, громадянського суспільства, молоді та ЗМІ. Ми прагнемо відродити інтерес і підтримку принципової кооперативної безпеки та допомогти скерувати цей рух у бік конструктивніших відносин між країнами.

Тривожні дзвіночки та заклик до дії

ТЕРМІНОВІСТЬ

- Для розробки нової європейської системи безпеки не потрібна масштабна війна.
- У Європі вже точаться війни за участі великих держав, є й декілька гарячих точок, що потенційно можуть стати зонами воєнних конфліктів.
- За останні кілька років підірвані довіра, базові принципі й угоди.
- Кожна зі сторін вважає, що позиції іншої погіршуються. Водночас кожна сторона підвищує видатки на збільшення військової потужності
- Такі запобіжники, як договори про контроль над озброєнням та заходи зі зміцнення довіри, відкидаються на тлі ескалації гонки озброєнь. Подальший розвиток подій у цьому руслі підвищує ймовірність масштабної «пожежі», випадкової чи зумисної.

REALPOLITIK, А НЕ АЛЬТРУЇЗМ

- Державам слід співпрацювати задля протистояння транснаціональним загрозам і викликам, як-от пандемії, кліматичні зміни, великі потоки переміщення населення та організована злочинність, — бути солідарними одна з одною у своїх інтересах. Кооперативна безпека є необхідністю, а не альтруїзмом.
- Задля захисту національних та європейських інтересів у сфері безпеки міждержавні відносини мають більше покладатися на співпрацю, базовану на повазі, предметному діалозі та конструктивному підході, спрямованому на розв'язання проблем.
- Щоб бути обґрунтованим і прийнятним для всіх, європейський порядок співпраці має засновуватися на погоджених усіма принципах і зобов'язаннях — «правилах гри».
- Співпраця будь-якою ціною — неприйнятна. У процесі відновлення безпеки в Європі не має бути сфер впливу, а великі держави не можуть домовлятися в обхід або за спиною інших країн. Співпраця має бути спільною і принциповою.

НАСТУПНІ КРОКИ

- У короткостроковій перспективі пріоритетом має бути припинення руйнації та мирне подолання суперечностей.
- У середньостроковій перспективі необхідно узгодити оновлені механізми контролю над озброєнням.
- Ті, хто саботує чи порушує правила, не повинні шкодити спільній роботі. За відсутності ширшого консенсусу зацікавлені країни мають працювати разом у дусі «флексилатералізму». Коаліції тих, що поважають міжнародні норми, мають продемонструвати назагал міжнародній спільноті потенціал та переваги співпраці.
- Мир у Європі є надто важливим, щоб залишати це питання на розсуд тільки дипломатів. Воно також потребує участі парламентаріїв, молоді, громадянського суспільства, приватного сектору та аналітичних центрів, а також висвітлення у ЗМІ.
- У довгостроковій перспективі країни повинні підготувати захід на високому рівні — на кшталт саміту з питань безпеки та співробітництва в Європі, щоб зосередити увагу лідерів на необхідності миру, створити предметний діалог, визначити спільні інтереси, погодити спільні загрози та виклики, підтвердити загальні принципи й, за необхідності, домовитися про нові зобов'язання. Результатом цього саміту має стати новий фундаментальний документ з питань європейської безпеки, який ґрунтуватиметься на погодженому всіма принциповому співробітництві, що слугуватиме основою безпеки в Європі.

Необхідне залучення усіх країн у дискусії та перемовини, основою для яких є суверенна рівність.

Ситуація виходить з-під контролю?

Майбутні варіанти європейської безпеки

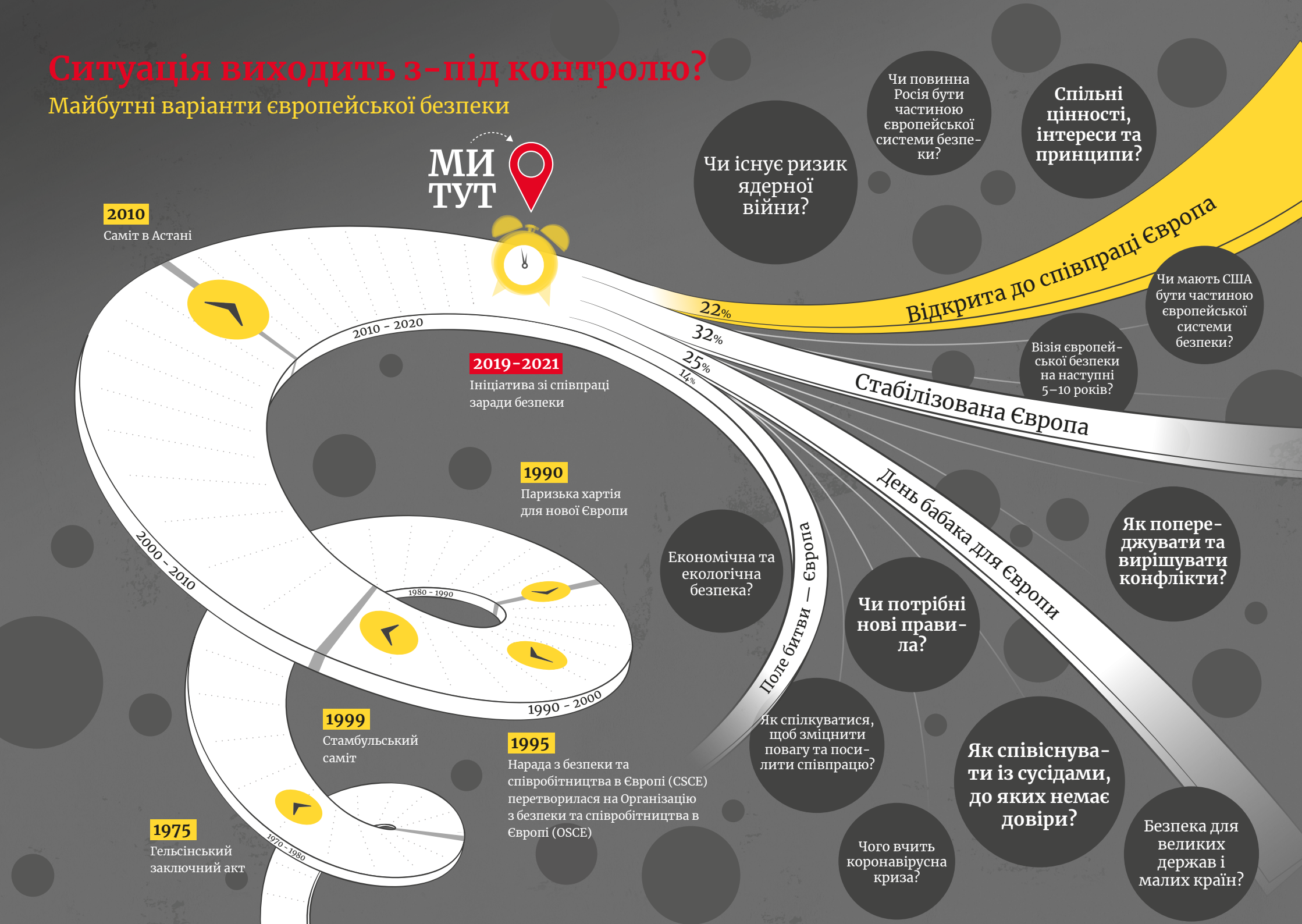

Реалії сьогодення: робота з немислимим

Систему європейської безпеки зламано. Якщо лише декілька років тому війна в Європі здавалася «немислимою», нещодавно ми стали свідками важких боїв між Вірменією та Азербайджаном, тривалого протистояння в Україні, заворушень у Білорусі та затяжних конфліктів в інших частинах Європи. Люди гинуть, зазнають поранень або вимушено переселяються до інших місць. У деяких регіонах також посилюється напруження. Це, зокрема, стосується Чорноморського регіону, Балтики, Середземномор'я та Арктики. Предметний діалог тут практично відсутній, однак домінує войовнича риторика: відносини між країнами стали відверто токсичними. Розбіжності в поглядах і недовіра між Росією та Заходом збільшують ризик воєнних інцидентів, надзвичайних подій та ескалації — аж до обміну ядерними ударами. Такі запобіжники, як договори про контроль над озброєнням і заходи зі зміцнення довіри, відкидаються на тлі підвищення градуса гонки озброєнь. Подальший розвиток подій у цьому руслі збільшує ймовірність масштабної «пожежі», випадкової чи зумисної. Водночас країни борються із соціально-економічними наслідками пандемії COVID-19 та її впливом на сферу охорони здоров'я. У багатьох частинах зони дії ОБСЄ, не кажучи вже про решту світу, з огляду на останні події поширюється відчуття занепокоєння, втрати контролю, навіть зневіри.

Опитування щодо можливих причин нових конфліктів показало міграцію, ультраправий радикалізм, гонку озброєнь та військові помилки. Значна кількість респондентів також згадала агресію з боку Росії.

З точки зору відносин між Росією та Заходом, центральним викликом є криза в Україні та навколо неї. Йдеться про небезпечне поглиблення розбіжностей, що існували набагато раніше. Це водночас симптом і причина порушення довіри і правил, які регулювали порядок у Європі з кінця Другої світової війни, особливо з моменту ухвалення Паризької хартії для нової Європи в 1990 році.

Проте багато хто, включно з лідерами, здається, думає, що навіть попри недоліки статус-кво є прийнятним або ж із цим нічого не можна зробити. У відносинах між Росією та Заходом обидві сторони, схоже, переконані, що мають рацію, що інша сторона зобов'язана зробити перший крок, а час на їхньому боці. Рухи на геополітичній шахівниці Європи розглядаються як частина гри з нульовою сумою, де безпека може бути досягнута лише за рахунок когось іншого. Ми зіткнулися з класичною дилемою безпеки.

Почуття нестабільності посилюється драмою навколо кризи, спричиненої COVID-19, непередбачуваністю дій Сполучених Штатів і Росії, напруженням в ЄС (як-от Brexit та виклики з боку неліберальних демократій), різними точками зору на те, як слід поводитися з Китаєм , а також дезінформацією та фейковими новинами. Відчуття спільних цінностей серед країн погіршилось, і майже всі принципи, викладені в Гельсінському заключному акті 1975 року та Паризькій хартії, були порушені.

Віра в багатосторонні відносини руйнується. Установи, призначені для захисту та просування європейської безпеки, схоже, розділені внутрішніми чварами або не здатні реагувати на сучасні виклики: пандемію, масову міграцію, кіберзагрозу, організовану злочинність чи вплив екології на безпеку.

Врешті ми є свідками «точки перегину» в європейській безпеці, коли старі правила та інституції втрачають силу, а нових ще не створено. В цьому немає нічого нового. Періоди кардинальних змін породжують потрясіння. Антоніо Ґрамші писав у своїх тюремних зошитах: «Старий світ помирає, а новий світ бореться за те, щоб народитися: у цей період міжвладдя з'являється велика кількість хворобливих симптомів. Наш період змін характеризується переходом від глобалізації до країн, що будують стіни й озброюються підходом «насамперед я» у справах, дотичних до суверенітету та зовнішньої політики. Держави намагаються діяти самостійно саме в той час, коли їм потрібно працювати разом. Настав час співпраці заради безпеки!

Хоча ми живемо в дивні й загрозливі часи, нинішній кризовий настрій має стати тривожним сигналом: слід припинити сприймати як даність систему безпеки та норм, вибудувану з кінця Другої світової війни — ба більше, почати втрачати її. Ювілеї, які святкували у 2020 році, повинні нагадувати нам про важливі віхи багатостороннього миру, співпраці та безпеки: 75-річчя Статуту ООН, 50-річчя декларації Генеральної Асамблеї ООН про добросусідські відносини, 45-річчя Гельсінського заключного акту, 30-річчя Паризької хартії та 10-річчя саміту в Астані. Порівняно з нинішньою ситуацією у світі ці події та засновані на консенсусі до-

кументи мають вигляд пікових точок у новітній історії міжнародних відносин. Якщо ми взагалі прагнемо порядку в Європі, слід дотримуватись і виконувати ці зобов'язання. Вони й досі є фундаментом для миру, безпеки та співпраці. Дійсно, анулювання низки цих зобов'язань і принципів упродовж двох останніх десятиліть і нестабільність, що виникла опісля, демонструють стійку цінність цих спільних угод.

І хоча ці принципи та зобов'язання залишаються життєво важливими «правилами гри», ми не можемо тільки озиратися на минуле.

Середовище безпеки сьогодні інше. Тому основоположні принципи загальноєвропейської безпеки слід інтерпретувати та застосовувати в контексті сучасних реалій, а там, де це необхідно, потрібно додавати нові зобов'язання для вирішення таких проблем, як кібербезпека, нові технології та вплив навколишнього середовища на безпеку. Зацикленість на тому, як було чи мало бути раніше, чи романтизація цього не допоможе зрозуміти ситуацію, якою вона насправді є сьогодні.

Криза COVID-19 показує, що основні припущення можна швидко нівелювати, на краще чи на гірше, що люди можуть об'єднатись і діяти інакше задля виживання, коли є відчуття нагальності та спільної справи. Нам потрібне таке саме відчуття терміновості та єдності, коли йдеться про необхідність відвести Європу від межі великої кризи безпеки. Ми не маємо бути простими спостерігачами небезпечних подій, які наразі відбуваються. Як зазначив Маршалл Ґенц: «У сценарії сьогодення ми є головними героями, і саме наш вибір визначає його фінал».[1]

Від «Поля бою — Європа» до «Кооперативної Європи»: можливі майбутні варіанти безпеки

Те, що було немислимим лише кілька років тому, як, наприклад, пандемія, через яку зупиняється життя, або війна в центрі Європи, раптом стало реальністю. Чи можуть позитивні речі, такі як відновлення довіри та співпраці в Європі, уповільнення темпів зміни клімату та зменшення загрози ядерної війни, стати осяжними схожим чином? Чи, навпаки, порівняно мирні 1990-ті були просто відхиленням, і все зараз знову просто повернулося до безладної нормальності?

Ми запитали людей про їхні погляди на те, якою може бути європейська безпека в найближчі п'ять-десять років. Загалом відповіді* можна згрупувати за чотирма можливими варіантами: «Поле бою — Європа», «День бабака для Європи», «Стабілізована Європа» та «Кооперативна Європа».

ПОЛЕ БОЮ — ЄВРОПА

14 % респондентів висловили думку, що майбутнє характеризуватиметься відчуттям невпевненості в безпеці, коли основні гравці диктуватимуть правила гри, визначатимуть сфери впливу, займатимуться гонкою озброєнь, а країни опановуватимуть національний або двосторонній підхід до вирішення діапазону криз, що постійно зростає. Боротьба триває на кількох театрах воєнних дій у Європі. Такий сценарій можна назвати «Поле бою — Європа» і слід докласти всіх можливих зусиль для його уникнення.

ДЕНЬ БАБАКА ДЛЯ ЄВРОПИ

Чверть респондентів відчуває, що Європа й надалі діятиме навмання: система залишиться роздробленою, криза в Україні триватиме, ЄС розвиватиметься нерівномірно, а у відносинах між Росією та Заходом наступить стабілізація — водночас серйозних проривів не станеться. Країни вирішуватимуть проблеми за допомогою спеціальних домовленостей, як у ситуації з «коаліцією охочих», та співпрацюватимуть у нішевих секторах. Ми назвали цей варіант «День бабака для Європи», коли щодня прокидаєшся в передчутті низки нудних та звичних подій.

СТАБІЛІЗОВАНА ЄВРОПА

Приблизно третина всіх респондентів (32 %) вважає, що «часткової безпеки» можна досягти протягом наступних 5–10 років. За цього сценарію ЄС набуває більшої єдності, має власну армію та отримує більшу незалежність від американського впливу. Росія не є частиною європейської архітектури безпеки, але зберігає діалог і мирне співіснування. Український конфлікт урегульований мирним шляхом. Конфлікт між Вірменією та Азербайджаном вирішений або принаймні обмежений. Механізми кооперативної та колективної безпеки застосовуються в поєднанні. Цей варіант можна назвати вдосконаленим статусом-кво або «Стабілізованою Європою».

1 https://marshallganz.usmblogs.com/files/2012/08/Chapter-19-Leading-Change-Leadership-Organization-and-Social-Movements.pdf

* Наведені у звіті дані засновані на аналізі 273 відповідей за допомогою сервісу SurveyMonkey станом на листопад 2020 року.

КООПЕРАТИВНА ЄВРОПА

Оптимістичніше уявляють європейську систему безпеки 22 % респондентів, які вважають, що вона буде заснована на співпраці. Характерними для цієї системи є звернення країн до критичної саморефлексії та визнання власного інтересу в спільній роботі, більше взаємне економічне єднання та спільне розуміння безпеки, а також більш ефективні багатосторонні відносини. Росія та Захід підтримують конструктивний діалог і спрямовують спільні зусилля на врегулювання конфліктів і реагування на спільні загрози та виклики. Очевидно, що цей варіант видається нам найбільш бажаним і таким, який Ініціатива за співпрацю заради безпеки має повернути до загального русла обговорення теми європейської безпеки.

Дехто може назвати цей варіант ідеалістичним, навіть наївним. Але хто є більшими ідеалістами — ті, хто вважають, що можуть перемогти в тактичній ядерній війні, чи ті, що хочуть запобігти їй? Хто є більшим реалістом — лідер, який прагне співпрацювати з іншими для вирішення загальних проблем, або той, хто вважає, що його країна може зробити все самостійно? Кооперативна безпека — це реальна політика, заснована на нормах, а не на фантазії.

Якою ви бачите європейську безпеку в наступні 5–10 років?

32%
Стабілізована Європа

25%
День бабака для Європи

22%
Кооперативна Європа

14%
Поле бою — Європа

8%
Не описується жодним із варіантів

Наше опитування також підкреслило потенціал залучення зацікавлених сторін, які зазвичай лишаються осторонь дискусії щодо міжнародної безпеки, зокрема жінок та молоді. Цікаво, що жінки-респонденти більш оптимістично дивилися на майбутнє європейської безпеки, ніж чоловіки.
Крім того, студенти були оптимістичнішими за експертів.

Якою ви бачите європейську безпеку в наступні 5–10 років?

Варіант	Жінки (n=96)	Чоловіки (n=172)
Поле бою Європа	8.3%	14.0%
День бабака для Європи	16.7%	27.9%
Стабілізована Європа	34.4%	27.9%
Кооперативна Європа	25.0%	18.6%
Не описується жодним із варіантів	11.5%	5.8%
Немає відповіді	4.2%	5.8%
Разом	**100%**	**100%**

Варіант бачення	Експерти (n=92)	Студенти (n=81)
Поле бою — Європа	12.0%	8.6%
День бабака для Європи	28.3%	16.0%
Стабілізована Європа	27.2%	38.3%
Кооперативна Європа	22.8%	24.7%
Не описується жодним із варіантів	6.5%	7.4%
Немає відповіді	3.3%	4.9%
Разом	**100%**	**100%**

НАСКІЛЬКИ СПІЛЬНІ ЦІННОСТІ ВАЖЛИВІ ДЛЯ БЕЗПЕКИ І СПІВРОБІТНИЦТВА?

Крос-табуляція відповідей на питання про те, чи спільні цінності є суттєво важливими для європейської архітектури безпеки, і на питання щодо візії європейської архітектури безпеки є цілком показовою. Респонденти, які ставляться до майбутнього європейської безпеки більш песимістично, також схильні вважати спільні цінності важливими для співпраці. Це свідчить про те, що вони вважають менш вірогідною перспективу знаходження спільних цінностей у найближчі 5–10 років, а отже, відчувають більшу невпевненість в безпеці. І навпаки, ті, хто не вважають спільні цінності важливими для співпраці, частіше уявляють «стабілізовану» чи навіть «кооперативну» Європу. Надалі ми вважаємо, що буде важливо визначити як спільні інтереси, так і загальні цінності — для країн суттєво важливо дотримуватися спільних правил. Наявність різних цінностей не має перешкоджати конструктивному діалогу і навіть співпраці, якщо всі сторони дотримуються однакових правил.

МІСЦЕ РОСІЇ ТА США В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ

Яким чином Російська Федерація та США вписуються в можливі майбутні сценарії європейської безпеки? Можна стверджувати, що до виникнення

Чи є спільні цінності суттєво важливими для співпраці?

	Поле бою — Європа	День бабака для Європи	Стабілізована Європа	Кооперативна Європа
Так	57.1%	60.9%	50.6%	53.6%
Ні	31.4%	39.1%	49.4%	46.4%
Не описується жодним із варіантів	8.6%	0%	0%	0%
Немає відповіді	2.9%	0%	0%	0%
Разом	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**

кризи в Україні Росія не змогла стати — або не вважалася — сильним гравцем європейської безпеки; і саме через це ця криза видається менш ризикованою з точки зору Кремля. З іншого боку, незаконна анексія Криму та роль Росії у війні на сході України, а також кібератаки, втручання у вибори та отруєння опозиційних діячів не сприяють баченню Росії як потенційно надійного партнера навіть тими, що більш схильні до співпраці. Тому надзвичайне завдання полягає в тому, щоб знайти відповідну та прийнятну для Росії роль у європейській системі безпеки, але зробити це, створивши безпечні умови для всіх. Дві третини респондентів нашого опитування вважають, що Росія має бути частиною європейської системи безпеки, і докладно пояснюють чому: вона є країною-учасницею ОБСЄ та однією з основних ядерних держав;

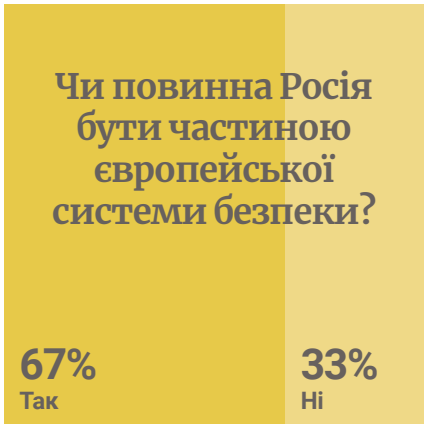

загрози, які стоять перед нею, подібні до тих, з якими стикаються багато інших європейських країн.

З огляду на це більшість респондентів заявили, що участь Росії має залежати від певних умов: наприклад, вона повинна «повернути Крим Україні», «припинити загрожувати безпеці та суверенітету своїх сусідів», «прийняти європейські цінності та діяти за загальноприйнятими правилами».

Водночас варто зазначити, що питання спільних цінностей, схоже, не є перешкодою для того, щоб Росія стала частиною європейської системи безпеки. Майже 60 % респондентів, які сказали, що спільні цінності є суттєво важливими для співпраці, також заявили, що Росія повинна бути частиною європейської системи безпеки. Що менш дивно, 76,6 % респондентів, які підійшли до питання більш прагматично (і відповіли, що спільні цінності не є суттєво важливими для співпраці), вказали, що Росія має бути частиною європейської системи безпеки. За Вільямом Гіллом, це означає, що державам Північної Америки та Європи доведеться «знайти місце для такої Росії, яка є, а не для Росії, яку ми хотіли б мати».[2] Від Росії це вимагає демонстрації готовності грати за правилами та бути надійним і конструктивним партнером. Історія свідчить, що з Росією важко досягти миру в Європі, але без неї тривалого миру в Європі не буде.

2 Вільям Гілл. Для Росії немає місця. Нью-Йорк: Коламбія Юніверсіті Прес, 2018. С. 395.

Як і у відповідь на питання про роль Росії в Європі, близько двох третин респондентів стверджують, що США мають бути частиною європейської системи безпеки. Донедавна ця думка була загальноприйнятою в Північній Америці та Західній Європі. Зрештою, з часів Другої світової війни США були ключовим гарантом стабільності в Європі. Однак віддалення від Європи за часів адміністрації Трампа, висловлення сумнівів щодо НАТО та вихід із ключових угод про контроль над озброєнням викликали питання про довгострокові зобов'язання Америки щодо європейської безпеки й поваги до угод. Крім того, проблемні стосунки між Росією та США протягом останніх двадцяти років стали фактором ризику для європейської безпеки і впливають на здатність сторін долати глобальні спільні загрози та виклики. Цей ризик можна нівелювати лише за допомогою дипломатії та діалогу, в якому беруть участь усі зацікавлені сторони — американці, росіяни та решта країн Європи, незалежно від їхнього розміру та місця на карті.

Чи має Росія бути частиною європейської системи безпеки?		Чи є спільні цінності суттєво важливими для співпраці?	
		Так	Ні
	Ні	39.5%	22.5%
	Так	59.9%	76.6%
	Немає відповіді	0.6%	0.9%
	Разом	**100%**	**100%**

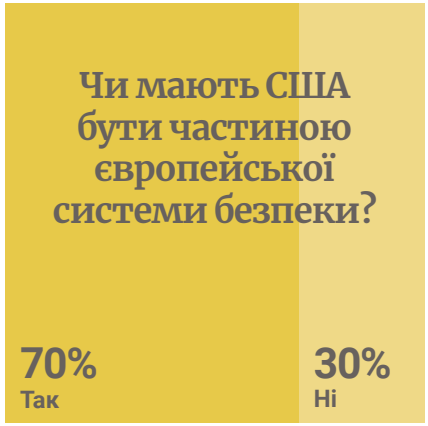

Чимало респондентів сприймали США як традиційного партнера, який дотримується схожих цінностей і має унікальний військовий та економічний потенціал. Однак у відповідях також зазначалося, що в рамках європейської системи безпеки США мають «поводитися як рівноправний партнер, а не суверен», «припинити плутати свої

економічні інтереси з безпекою» й «активно підтримувати інтеграцію до ЄС та стратегічну автономію». Тобто і прихильники, і критики США, схоже, вважають: якщо американці хочуть знову повноцінно брати участь у системі управління європейською безпекою, вони повинні робити це на основі чітко визначених взаємних інтересів із більшістю європейських держав, а також прозорості у відповідальності та очікуваннях.

ВИРІШЕННЯ ДИЛЕМИ БЕЗПЕКИ

Залучення США та Росії як учасників кооперативної системи безпеки має допомогти вирішити дилему безпеки, оскільки обидві країни будуть ключовими зацікавленими сторонами європейського безпекового порядку. Ці великі держави також мають усвідомити власний інтерес у спільній роботі з сусідами та іншими країнами, зацікавленими в європейській безпеці, та навпаки. Щонайменше їм необхідно знайти спосіб мирного співіснування.

Варто зауважити, що значний відсоток (59 %) людей, які взяли участь у нашому опитуванні, не вважають, що їхня країна повинна зміцнювати свій військовий потенціал та слідувати інтересам національної безпеки незалежно від реакції інших. Хоч ми й не стверджуємо, що наша група респондентів точно репрезентує широкий спектр громадської думки у відповідних країнах, цей результат, отриманий на основі відповідей добре обізнаних фахівців і студентів, які вивчають політику, свідчить про те, що люди менш войовничі, ніж їхні лідери, та що на нижчому рівні може існувати підтримка більш кооперативного підходу до безпеки, а також простір для вивчення варіантів, які можна протиставити мілітаризації політики безпеки.

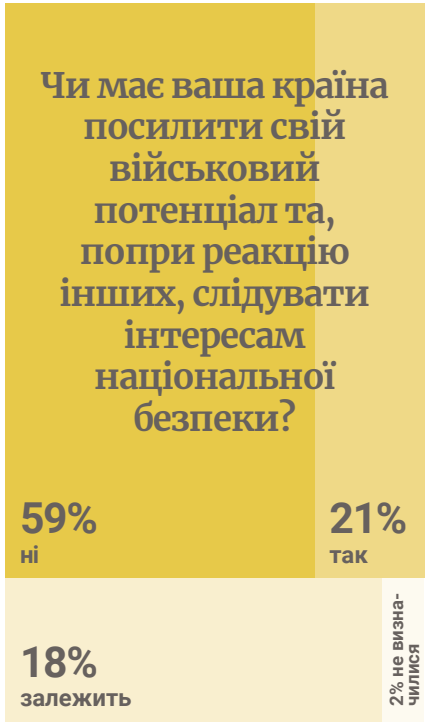

Якщо так воно і є, але при цьому країнам потрібно захищатися, який може бути розв'язок цієї дилеми безпеки? Відповідь дали самі країни на саміті ОБСЄ у Стамбулі в 1999 році. Тоді глави держав та урядів країн — членів ОБСЄ погодилися, що:

«Кожна держава-учасниця має рівне право на безпеку. Ми знову підтверджуємо невід'ємне право кожної держави-учасниці вільно вибирати або змінювати власні механізми безпеки, включно із союзними договорами, в міру їхнього розвитку. Кожна держава також має право на нейтралітет. Кожна держава-учасниця поважатиме права решти щодо цього. Вони не посилюватимуть свою безпеку за рахунок безпеки інших держав. У рамках ОБСЄ жодна держава, група держав чи організація не може нести переважної відповідальності за підтримку миру та стабільності в зоні ОБСЄ або розглядати будь-яку частину території ОБСЄ як сферу свого впливу».

Створення ширшого відчуття спільності — це один зі способів, завдяки якому країни можуть опанувати менш конфронтаційний підхід до безпеки. Таке бачення було запропоноване десять років тому, в грудні 2010 року, на саміті в Астані, де глави держав ОБСЄ знову заявили про відданість «ідеї вільного, демократичного, спільного і неподільного євроатлантичного та євразійського співтовариства безпеки, яке простягається від Ванкувера до Владивостока і засноване на узгоджених принципах, спільних зобов'язаннях та спільних цілях». Чи досі лідери 57 країн —учасниць ОБСЄ поділяють цю ідею? Якщо так, то їм необхідно вирішити, як спільно її реалізувати. Якщо ж ні, тоді слід розробити інший об'єднавчий порядок денний.

Дивно, але майже дві третини (64%) учасників нашого опитування вважають, що для реагування на сучасні загрози та виклики безпеці потрібні нові правила і домовленості. Це має наштовхнути на роздуми тих, кому здається, що наявної нормативної бази достатньо.

Респонденти вважають, що нові правила та домовленості слід шукати у проблемних сферах, які залишалися поза основною увагою наявних угод, як-от кібербезпека, вплив кліматичних змін на безпеку та боротьба з транснаціональними загрозами. Сам процес роботи над цими новими правилами й угодами може допомогти поліпшити співпрацю.

Низка факторів указує на потребу в більш кооперативному підході до безпеки: необхідність уникати конфліктів, зменшувати напруженість, мирно регулювати відносини та разом працювати над вирішенням спільних загроз

та викликів. Хоча більш кооперативний підхід до безпеки є водночас необхідним і можливим, наскільки він здійсненний? Ми маємо (повторно) започаткувати процес кооперативної безпеки.

Будуючи міст у майбутнє

Як, попри великі виклики, ми можемо досягти успіху?

Будуючи міст у майбутнє

Як, попри великі виклики, ми можемо досягти успіху?

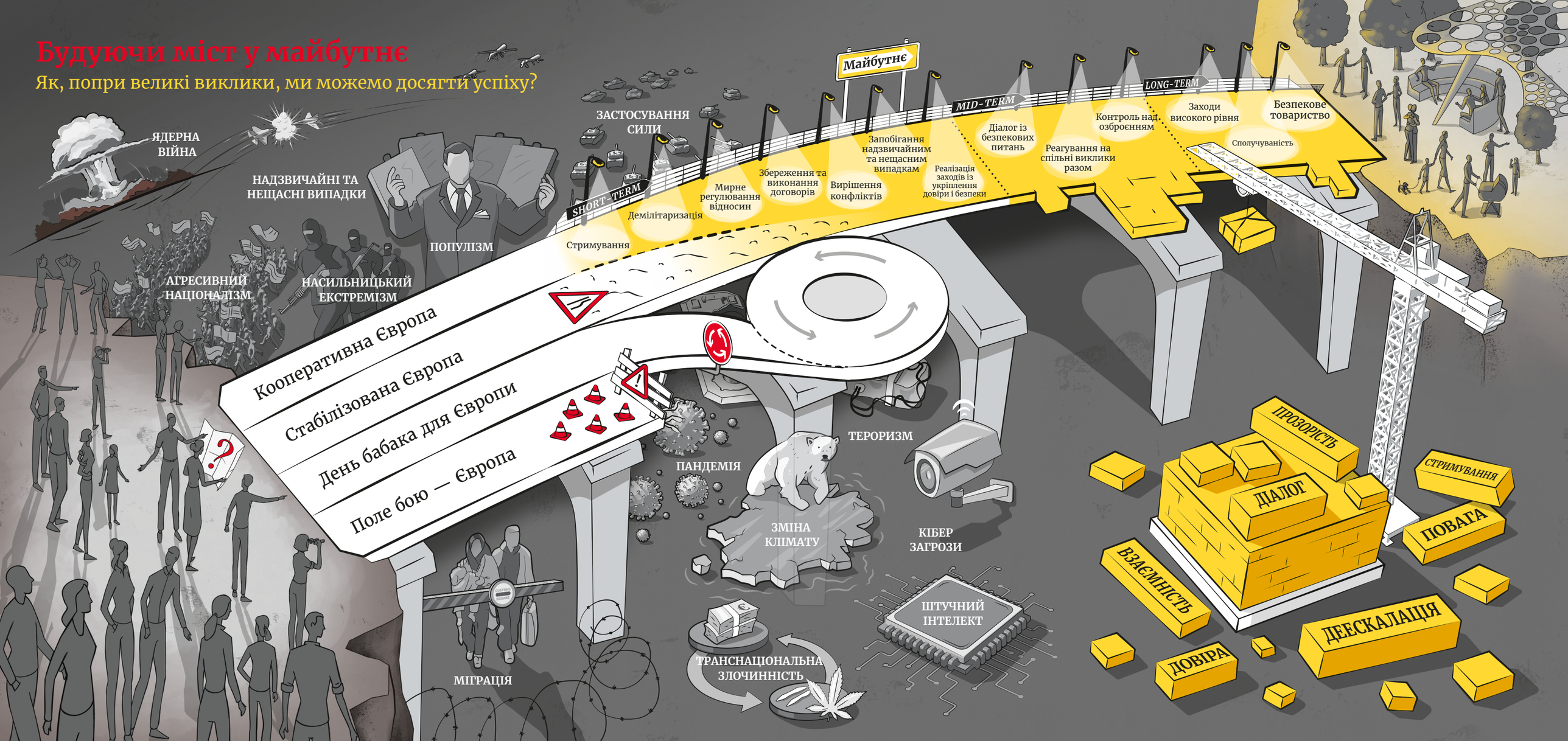

Аргументи на користь кооперативної безпеки

Якщо метою є кооперативна безпека, що це означає? Кооперативна безпека — це водночас процес і мета: країни разом працюють для досягнення цілей у конструктивний та колективний спосіб. На відміну від колективної безпеки, яка є оборонною (союз проти чогось або когось), кооперативна безпека є концепцією, орієнтованою на зовнішні зв'язки. Вона виникає тоді, коли актуальне питання безпеки полягає не в тому, від кого ми повинні захищатися, а в тому, з ким нам потрібно співпрацювати для вирішення певних питань. Серед проблем, над якими країни мають працювати разом, — кліматичні зміни та погіршення стану довколишнього середовища, регулювання впливу технологій (наприклад, штучного інтелекту) на наше життя, реагування на великі потоки біженців та мігрантів, пандемії, контроль над озброєнням, транснаціональна організована злочинність, кіберзагрози та ядерна безпека. Справді, щодо кількох глобальних питань або є спільне рішення, або немає жодного. За словами генерального секретаря ООН Антоніу Ґутерреша у зверненні до 75-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН: «У взаємопов'язаному світі настав час визнати просту істину: солідарність — це власний інтерес». Показово, що з цим погоджується більшість людей, які брали участь у нашому опитуванні. Понад дві третини вважають, що їхня країна не може захистити свій суверенітет без допомоги інших, а це означає, що співпраця є життєво важливою для національної безпеки.

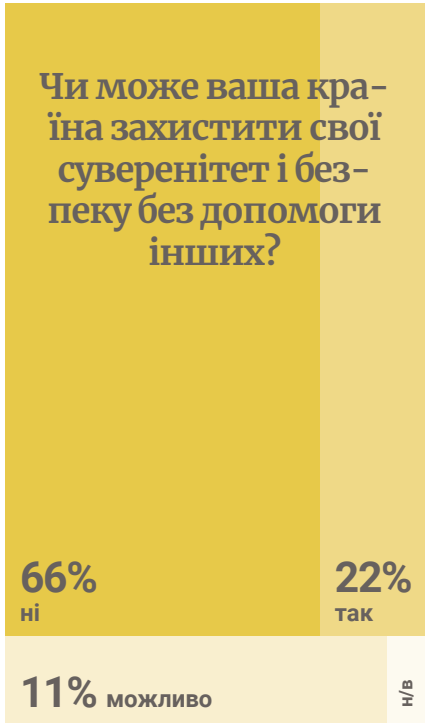

Криза, спричинена COVID-19, є суворим попередженням. Вірус не зважає на кордони та пропаганду. Поширення цієї пандемії показало важливість співпраці всередині громад, між країнами та в рамках міжнародної спільноти. Рішень на національному рівні недостатньо, щоб зупинити поширення вірусу або розробити ліки проти нього.

Криза засвідчує, що наше виживання залежить від правди, довіри та співпраці.

Кооперативна безпека є особливо привабливою для малих та середніх країн, оскільки єдність гарантує силу і можливість спільно залучити більше ресурсів. А для нейтральних країн кооперативна безпека пропонує багато переваг перебування в союзі без необхідності приймати чиюсь сторону. Недаремно саме нейтральні та неприєднані країни налагоджували мости під час Гельсінського процесу та «холодної війни». Але у взаємопов'язаному світі складних та важливих викликів, які не зважають на кордони, навіть великі держави мають свій інтерес до співпраці. Тобто і великим, і малим, і середнім державам потрібно співпрацювати задля об'єднання ресурсів та можливостей для взаємовигоди всіх залучених суб'єктів. Такий співпраці може сприяти участь у багатосторонніх організаціях.

Кооперативна безпека найкраще працює, коли існують спільні цінності, але це не є обов'язковою умовою. Дійсно, чималий відсоток (41 %) людей, які брали участь у нашому опитуванні, зазначали, що спільні цінності не є важливими для співпраці. При цьому значна частина опитаних жінок (70 %) вважає, що спільні цінності є важливими для співпраці.

Аналіз якісних відповідей свідчить про те, що низка респондентів робить різ-

ницю між «поверхневим» та «більш глибоким» співробітництвом. Співпраця, обмежена в обсязі чи певним колом питань, можлива без спільних цінностей. Утім, інтенсивність співпраці зазвичай збільшується при спільному розумінні верховенства права, загальних принципів та демократії.

Ба більше, безпеку можна побудувати завдяки співпраці: для того щоб почати спілкуватися та працювати разом, не обов'язково відчувати себе в безпеці чи довіряти одне одному. Насправді сам процес діалогу та взаємодії може зміцнити довіру.

Однак відносини мають керуватися загальними правилами та принципами, які самі сторони розробили й погодили, також повинен бути спільний інтерес у безпеці. Правила існують для забезпечення справедливості та певної передбачуваності. Це визначальна риса принципової співпраці. На противагу укладенню вигідної лише для однієї чи двох сторін угоди за рахунок міжнародного права, чинних принципів і зобов'язань та навіть суверенітету інших країн, принципова співпраця заснована на прийнятних для всіх засадах, таких як Статут ООН та Гельсінський заключний акт. Їх треба розглядати як основну необхідну умову кооперативної безпеки.

Кооперативна безпека — це підхід до концептуалізації політики безпеки, який спонукає держави спільно виявляти та запобігати національним і транснаціональним загрозам, а не протидіяти їм шляхом стримування або застосування сили. Він спирається на визначення елементів спільного сприйняття загрози, на демонстрацію стриманості всіма сторонами, пріоритезацію діалогу, запобігання конфліктам, взаємодію на основі правил, добросусідські відносини та поступовий рух щонайменше до мирного співіснування. За необхідності це може слугувати фундаментом для спільних дій.

Кооперативна безпека базується на суверенній рівності. Усі країни мають бути задіяні у процесі, а переговори та рішення мають ухвалюватися разом на основі консенсусу. Кооперативна безпека вимагає певного рівня емпатії: розуміння, що інша сторона може мати іншу історію та культуру, а також інші уявлення та інтереси, але хоче, щоб до неї ставилися з гідністю та повагою.

Такий підхід вимагає, щоб різні сторони слухали одна одну, діяли прозоро й конструктивно та не прагнули посилити свою безпеку за рахунок інших. Це вимагає кроків із побудови довіри, передбачуваності, взаємності та прагматизму на основі загальних принципів. Кооперативна безпека не означає потурання іншій стороні, компромісу заради компромісу чи жертвування своїми цінностями, принципами чи інтересами. Навпаки, вона ґрунтується на припущенні, що держави об'єднують зусилля з власних інтересів: співпраця з іншими є вартісною справою, вона дає вигоди, яких не можна здобути, діючи самостійно. Отже, кооперативна безпека базується на національних і колективних інтересах держав, а не на альтруїзмі.

Кооперативна безпека не обов'язково призведе до вічного миру, хоча це було б чудово. Вона радше покликана запобігати війнам і сприяти налагодженню відносин мирним шляхом. Кооперативна безпека базується на довгостроковій перспективі, а не на разових операціях. Ця довгострокова перспектива в поєднанні з усебічним спектром питань порядку денного означає, що держави мають стимул працювати разом задля продовження цього процесу й отримання користі, тоді як вихід із нього може коштувати такій країні помсти з боку решти держав в інших питаннях або негативних наслідків у майбутньому. Дійсно, довіра до будь-якої майбутньої угоди страждатиме, якщо чинні угоди не виконуються (отже, pacta sunt servanda). Інакше кажучи, взаємність, орієнтована на майбутнє, дозволяє співпраці процвітати.

На жаль, сьогодні довіра сягнула такого низького рівня, що навіть розмова з іншою стороною вважається ознакою відсутності лояльності. Протилежні сторони побоюються, що їхні спроби наважитися на співпрацю будуть використані іншими у власних інтересах. Як наслідок, країни закриваються одна від одної, займаючись демагогією і закликаючи до війни. Зовнішні загрози перебільшуються, щоб відволікти увагу від проблем всередині країни. Це може допомогти зміцнити внутрішню згуртованість, але іншими країнами сприйматиметься як войовничий сигнал, тим самим підживлюючи саме сприйняття загрози, тема якої роздмухується всередині країни.

Нам слід повернутися до основ. Країни повинні розмовляти між собою. Слухати одна одну. Виявляти повагу. Проявляти певну емпатію, щоб зрозуміти точку зору іншого. Усі сторони мають говорити про те, що їх не задовольняє чи бентежить, визнавати помилки або виправляти оманливі враження. Це буде непросто. Альтернатива полягає в тому, що лідери країн продовжуватимуть волати у своїх бульбашках. Це не принесе миру. Справді, не існує жодного сучасного чи історичного прецеденту, який давав би привід думати, що згортання чи переривання діалогу

може якось вплинути на погану поведінку.

У нинішніх умовах нереально очікувати, що країнам вдасться визначити спільний набір інтересів, щодо яких вони можуть домовитись. Але вони могли б принаймні домовитися про те, чого хочуть уникнути, а саме війн. Це було б гарною основою для початку розмови. За словами Віллі Брандта, «мир — це не все, але все без миру — ніщо». Щонайменше країни повинні підтвердити словами та діями загальні принципи й зобов'язання, з якими вони погодились, і розпочати розробку нових, ще не охоплених наявними угодами.

Щодо спільних дій, слід досягти прогресу там, де це можливо, у складі групи країн, які бажають і здатні діяти з метою підтримання спільних принципів, зобов'язань та рішень. Для цього можуть знадобитися різні формати співпраці щодо вирішення різних проблем у різний час. Співпраця з деяких питань буде «тіснішою», стосовно інших спільний фундамент буде тоншим.

Завдання полягатиме в тому, щоб знайти потрібну комбінацію учасників у потрібний час, забезпечити виконання домовленостей з прив'язкою до офіційних міжурядових установ і міжнародних законів задля забезпечення легітимності. Існують прецеденти таких «коаліцій охочих» чи, так би мовити, «кооперативних об'єднань безпеки», де в кожному конкретному випадку країни долучаються до спільної справи відповідно до своїх можливостей.

Отже, європейське співробітництво в галузі безпеки у наступному десятиліті, найімовірніше, покладатиметься на постійні спеціальні домовленості, особливо субрегіональні, включно з тими, що досі не видавалися реалістичними. Така система «флексилатералізму» цілком може нагадувати «спагеті» з офіційних багатосторонніх рамкових угод та установ, які необхідно захищати, реформувати й модернізувати за допомогою гнучкіших контактних груп із різних надзвичайних питань. Це забезпечить необхідну спритність та гнучкість для вирішення нагальних кризових ситуацій і, можливо, послабить всеохопний регіональний характер такої організації, як ОБСЄ. Втім, схоже, держави-учасниці це й так вже зробили. Більш гнучкі та інноваційні домовленості, засновані на спільних принципах і зобов'язаннях, дозволять вийти з глухого кута, відновити віру в здатність країн діяти, водночас зміцнити співпрацю та продемонструвати її переваги.

Порядок денний принципової співпраці

Встановлюючи порядок денний для співпраці в майбутньому, не повертаймося до звичного устрою. Він не діяв. Типовими для минулого десятиліття, а може, й двох десятиліть (із часу кризи в Косові в 1999 році), були сварки, егоїзм, короткозорість і порушення зобов'язань та довіри. Це призвело до нестійких підходів до безпеки та порушень верховенства права, навіть війни.

В ідеальному світі країни діяли б в інтересах суспільного блага та загальноєвропейської безпекової спільноти. Вони працювали б разом, жили в мирі та процвітанні й отримували спільні переваги. До реалізації такої візії, яку поділяють 57 держав — учасниць ОБСЄ, заявивши про це на саміті в Астані в грудні 2010 року, ще далеко, але це шляхетне прагнення, яке має залишатися для них надійним орієнтиром.

Однак ми не можемо дозволити собі чекати і просто сподіватися на краще майбутнє. Дах нашого спільного європейського будинку горить, перед нами стоять серйозні глобальні виклики. Тому необхідно терміново вжити низку короткострокових і пізніше — середньострокових заходів, які сприятимуть посиленню безпеки в Європі у довгостроковій перспективі. Їх слід розглядати не як план вирішення всіх європейських проблем, а радше як встановлення основи для більш мирного регулювання відносин та переходу країн до більш кооперативного підходу щодо безпеки. Основою протягом всього процесу має бути принципова співпраця — як засіб і мета.

БЛИЗЬКА ПЕРСПЕКТИВА: АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ ТА СТАБІЛІЗАЦІЯ ВІДНОСИН

- Країнам слід проявляти стриманість і пом'якшувати риторику. Замість монологів краще вести змістовний діалог: шукати можливості для вираження доброзичливості та виявляти зацікавленість у взаємодії для мирного регулювання відносин.
- Слід зберегти чинні договори, щоб захистити наявну систему безпеки від руйнування, водночас діючі організації мають відмежовуватися від політичних сварок.
- На найвищому рівні варто докласти нових зусиль для вирішення кризи в Україні й навколо неї та конфлікту навколо Нагірного Карабаху. Метою має бути припинення бойових дій та покращення життя постраждалих цивільних осіб. Самі формати медіації можуть сприяти зміцненню довіри та співпраці між посередниками, зокрема великими державами, наприклад, між Францією, Росією та США як співголів Мінської групи.
- Треба узгодити методи запобігання надзвичайним і нещасним випадкам у повітрі й на морі.
- Слід негайно імплементувати наявні заходи зі зміцнення довіри та безпеки й модернізувати Віденський документ. У 2021 році виповниться 10 років з часу останнього оновлення цього документа, яке мало б відбуватися що п'ять років.
- «Новий договір про СНО», підписаний у 2010 році, має бути поновлений США та Росією.

СЕРЕДНЬОСТРОКОВА ПЕРСПЕКТИВА

- Країнам слід брати участь у відвертому, відкритому й конструктивному обміні думками про загрози й виклики безпеці та визначати проблеми, які викликають спільне зацікавлення і занепокоєння. Нинішній структурований діалог в ОБСЄ має стати динамічнішим. Цього можна досягти за рахунок більшого залучення столиць, парламентаріїв, громадянського суспільства й аналітичних центрів до деяких сесій. Цей процес ще й повинен мати мету, а не бути безстроковим. Метою може бути підготовка до саміту ОБСЄ у 2025 році (до 50-річчя Гельсінського заключного акту).
- Країнам слід шукати шляхи для спільних дій щодо запобігання й реагування на загрози та виклики, виявлені у процесі структурованого діалогу, зокрема через органи прийняття рішень та виконавчі структури ОБСЄ (установи, секретаріат і діяльність на місцях).
- Слід розпочати обговорення питань контролю над озброєнням, зосереджуючись на конкретних дестабілізаційних системах озброєнь (наприклад, ядерна зброя ближньої дії, балістичні та крилаті ракети, надзвукові системи), на потенціалі та ширших обмеженнях неядерної військової потужності. Як і в 1972 році, відкрита дискусія в ОБСЄ або між зацікавленими країнами може розпочатися як з питань принципів і масштабів широкого режиму контролю над озброєннями в Європі, так і щодо конкретної дестабілізаційної зброї чи військового потенціалу.

ДОВГОСТРОКОВА ПЕРСПЕКТИВА БЕЗПЕКОВЕ СПІВТОВАРИСТВО, ЗАСНОВАНЕ НА ПРИНЦИПОВІЙ СПІВПРАЦІ

- Слід вести роботу з підготовки заходу високого рівня, наприклад, саміту з питань безпеки та співробітництва в Європі, щоб зосередити увагу лідерів на необхідності миру, започаткувати змістовний діалог, визначити спільні інтереси, розібратися зі спільними загрозами та викликами, підтвердити спільні принципи та, за необхідності, домовитися про нові зобов'язання. Результатом цього саміту має стати новий основоположний документ з питань європейської безпеки.
- З огляду на ситуацію у світі та її нещодавню траєкторію, протягом наступних 5–10 років Європа нестиме особливу відповідальність за вирішення чотирьох основних викликів, як-от кліматичні зміни, пандемія COVID-19 і відновлення після неї, міграція та ядерна загроза. Вони мають перебувати у центрі спільного, об'єднавчого загальноєвропейського та трансатлантичного мирного проєкту.
- Метою має бути створення європейського мирного порядку, який формується за рахунок демократичних інституцій, основних свобод, екологічної стійкості та надійних механізмів безпеки, заснованих на кооперативній взаємозалежності, а не на військовій конкуренції та ядерному стримуванні.
- Мир і співпраця занадто важливі, щоб ними опікувалися лише дипломати. Загальноєвропейський мирний проєкт потребуватиме участі всіх з увагою до проблем та інтересів усіх держав та їхніх громадян.
- Також слід зосередити увагу на енергетичній безпеці, захисті й управлінні водними ресурсами, водночас Європу слід розглядати як спільний економічний та екологічний простір. Країни не мають бути примушені до ексклюзивних відносин ані з ЄС, ані з Євразійським економічним союзом, натомість варто розвивати добрі відносини (наприклад, як угоди про вільну торгівлю) з обома сторонами. Більша взаємопов'язаність необхідна як для створення противаги Китаю, так і для співпраці з ним (стратегія «Один пояс, один шлях»).

Ці процеси повинні синхронізуватися. Без зменшення нинішньої напруженості та вирішення найгостріших викликів навряд чи має сенс розробка великих схем майбутньої європейської системи безпеки. Проте без взаємного порозуміння щодо (реалістичної) майбутньої спільної цілі деякі суб'єкти не матимуть достатньо стимулів, щоб брати участь у невідкладних заходах та інвестувати в них. Процес має бути колективним, за участю всіх зацікавлених сторін.

Неможливо відокремлювати кризу в Україні від напруженості між Росією та Заходом, і навпаки. Тому до цієї кризи було б доцільно застосовувати інтенсивний двоякий підхід.

Годі й чекати негайних результатів від діалогу, однак він може поступово змінити загальний темп у відносинах між Росією та Заходом. Тим часом більшу увагу слід зосередити на малих, поступових заходах, спрямованих не стільки на вирішення кризи магічним способом, скільки на запобігання подальшої ескалації та полегшення життя людей, які безпосередньо постраждали від конфлікту. Такий підхід передбачає поступове вдосконалення заходів зі зміцнення довіри на місцях, міжнародну співпрацю з питань гуманітарної допомоги та посилення комунікації між сторонами. Росія й Захід можуть співпрацювати зі своїми місцевими партнерами, щоб забезпечити більшу гнучкість у цих питаннях, водночас їм не слід згортати зусилля щодо мирного закінчення конфліктів.

Наостанок слід нагадати, що подолання розбіжностей, мирне регулювання відносин та опанування кооперативного підходу були можливими і в минулому, навіть у темні часи. Процес розрядки та діалогу на початку 1970-х років, який ознаменував початок Гельсінського процесу, розпочався лише за кілька років після розгрому Празької весни в 1968 році. Хоча варто тверезо оцінювати кількість перешкод на шляху до кооперативної безпеки в Європі сьогодні, також не слід бути фаталістом або вперто чекати зміни умов, адже нездатність вступити в діалог та знизити напруженість може навіть погіршити ситуацію. Для відновлення європейської системи безпеки не потрібна війна, як сталося у 1815, 1919 або 1945 роках. Урядам слід зрозуміти, що вони мають власний інтерес до співпраці, який полягає в ефективнішій боротьбі з сучасною кризою та підготовці до загроз у майбутньому. Принципова кооперативна безпека є найкращим варіантом для створення більш стабільного світу та більш безпечної Європи.

Передумови та методологія

Ініціатива за співпрацю заради безпеки (CSI) виникла на початку 2019 року через занепокоєння групи політичних аналітиків необхідністю більш кооперативного підходу до безпеки та нездатністю країн ефективно використовувати наявні організації кооперативної безпеки, такі як ОБСЄ, для вирішення конфліктів і спільної роботи над питаннями, що становлять загальний інтерес.

CSI надихнули пріоритети Словаччини під час її головування в ОБСЄ у 2019 році, зокрема запобігання конфліктам, безпечне майбутнє та ефективна багатосторонність. Створення ініціативи передбачало надання поштовху діяльності ОБСЄ в ювілейному 2020 році, створення нових ідей та привнесення відчуття терміновості в багатосторонні формати загальноєвропейської безпеки, що сповнені ворожості й безвиході.

Ініціатива CSI набула більшої актуальності через пандемію COVID-19. Ця криза продемонструвала необхідність спільної роботи країн для вирішення проблем, для яких не існує кордонів. Вона вказала на слабкі місця країн і міжнародних систем, які необхідно усунути, щоб подолати цю кризу та покращити ситуацію. Також протягом періоду дії цієї Ініціативи (2019–2020 рр.) ситуація з безпекою в Європі, і без того погана, погіршилась унаслідок війни між Вірменією та Азербайджаном, політичної напруженості в Білорусі та організаційної кризи в ОБСЄ.

Ініціативу очолив Регіональний офіс Фонду ім. Фрідріха Еберта зі співпраці та миру в Європі (Відень) та GLOBSEC (Братислава) за логістичної підтримки Секретаріату ОБСЄ. Фінансова підтримка надавалася Словаччиною та Фондом ім. Фрідріха Еберта. Експертів обирали на основі їхнього досвіду в питаннях європейської безпеки та співробітництва, у процесі відбору намагалися також забезпечити географічний і гендерний баланс.

Експерти, залучені в діяльність Ініціативи, не претендують на те, що мають усі відповіді на проблеми європейської безпеки. Насправді було вирішено скерувати ці питання громадськості. Питання були сформульовані таким чином, щоб поставити під сумнів припущення та точки зору, вказати на можливі наслідки нинішніх векторів розвитку подій і спонукати людей замислитися над тим, чому співпраця важлива. Експерти розробили 18 питань, додане 19-те питання стосувалося коронавірусу. Анкета була розповсюджена серед усіх офіційних представників країн — учасниць ОБСЄ, а також розміщена для вільного доступу громадськості на створеному для цієї мети вебсайті. Відповіді надсилались онлайн через сервіс Survey-Monkey® (див. с. 40–41). В опитуванні взяв участь 301 учасник. Більшість респондентів походила з Німеччини, Росії, України, США, а також Білорусі та Сербії. Було представлено забагато респондентів чоловічої статі, позаяк вони склали 63 % від загальної кількості. Вік порівняної більшості респондентів коливався у діапазоні від 21 до 40. За фахом респонденти були переважно експертами та студентами, також брали участь державні службовці, працівники приватного сектору та дипломатичної служби. Оскільки респондентам пропонувалося написати коротку текстову відповідь, результат складається з якісних даних. На додаток до аналізу вмісту відповідей створено систему кодифікації кожної відповіді (де це було можливо). За допомоги MAXQDA® відповіді проаналізовані кількісно. Крім того, вибрані закодовані запитання крос-табульовані з іншими закодованими запитаннями, а також із соціодемографічними даними, щоб продемонструвати, як відповіді на одне запитання пов'язані з відповідями на інші. На додаток до опитування ініціатива CSI розробила кампанію для підвищення обізнаності про те, що таке кооперативна безпека та навіщо вона потрібна. Метою було охопити аудиторію за межами «бульбашок» дипломатичних відносин, викликати дискусії та досягти серед громадянського суспільства, молоді, депутатів парламентів, ЗМІ та широкої громадськості більшої підтримки ідеї важливості співпраці заради безпеки в Європі. Кампанія включала низку відео та інтерв'ю, а також повідомлення в соціальних мережах, які можна переглянути на https://www.cooperative-security-initiative.org. Кампанія у Twitter, Facebook та YouTube була розпочата у квітні 2020 року та тривала до вересня того ж року.

Ініціатори CSI та експерти-учасники провели чотири зустрічі: після запуску CSI в Братиславі в червні 2019 року експерти Ініціативи зустрілись у Відні та Братиславі в серпні та листопаді 2019 року. За місяць перші результати представлені на зустрічі ОБСЄ на рівні міністрів у Братиславі. Також експерти надали письмові пропозиції щодо процесу. У 2020 році проведено низку відеоконференцій. За результатами цих консультацій і складено цей звіт. Експерти також використали свої мережі та заходи, що проводяться в їхніх інститутах, для підвищення обізнаності

про CSI та важливість кооперативної безпеки.

Цей звіт не означає закінчення процесу. Його радше слід сприймати як чергове напрацювання CSI, спрямоване на стимулювання дискусій та дій для сприяння більшій безпеці в Європі шляхом співпраці.

Answer 1/19

What could trigger new violent conflicts in Europe today?

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 2/19

Is there a risk of a nuclear exchange?

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 3/19

To what extent is a cooperative security framework in Europe contingent on a resolution of the crisis in and around Ukraine?

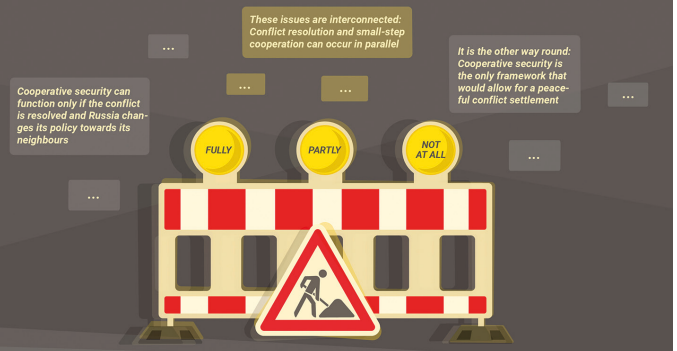

www.cooperative-security-initiative.org

19 Питання та відповіді

Answer 4/19

Can your country protect its sovereignty and security without the help of others?

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 5/19

What steps could be taken to de-escalate and de-militarize tensions in Europe in order to prevent possible war?

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 6/19

Are new rules and agreements needed to deal with contemporary threats and challenges to security?

»NO, actors should obey existing rules.«

»YES, to deal with new challenges like cyber security, new weapons and global health.«

www.cooperative-security-initiative.org

19 Питання та відповіді

Answer 7/19

What are the challenges on which states need to work together, because they cannot be addressed on their own?

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 8/19

To what extent are shared values, including democracy and the rule of law, essential for cooperation?

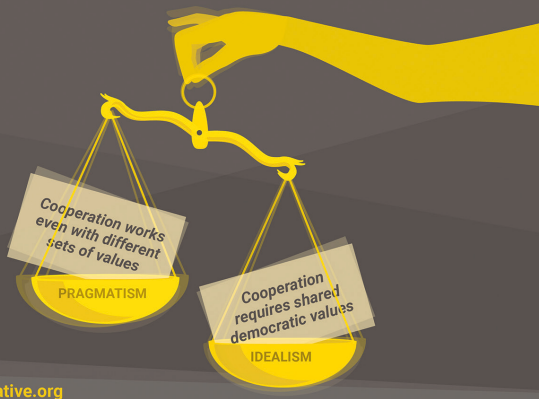

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 9/19

Should your country strengthen its military potential and pursue national security interests regardless of the reaction of others?

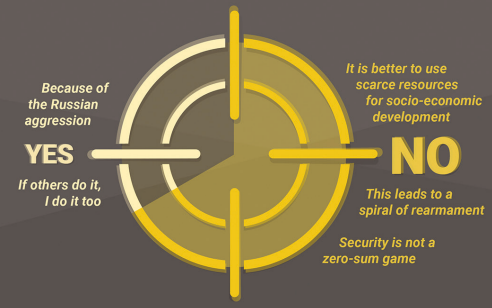

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 10/19

Should Russia be part of the European security system? Why?

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 11/19

Should the United States be part of the European security system? Why?

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 12/19

How to get along with neighbours (and other states) that you do not trust?

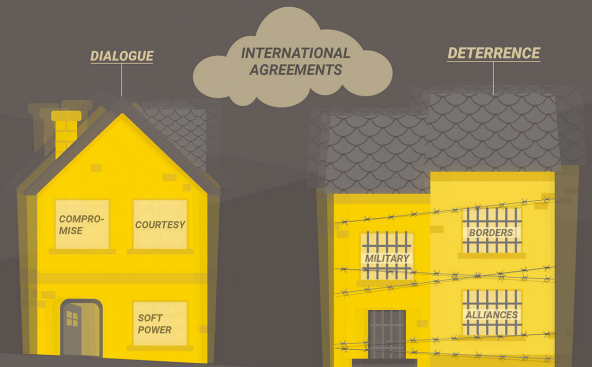

www.cooperative-security-initiative.org

19 Питання та відповіді

Answer 13/19

How to communicate in ways that improve respect and enhance cooperation?

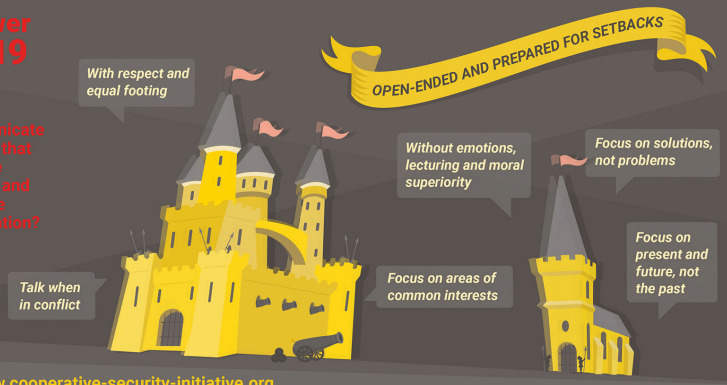

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 14/19

How should our common European space be managed in terms of economic and environmental security?

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 15/19

What are the benefits of cooperative security to great powers and smaller states?

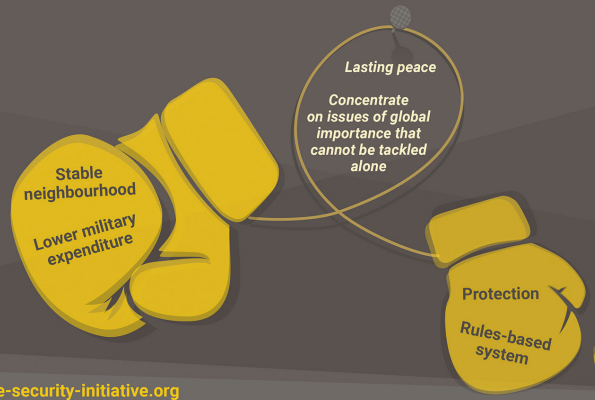

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 16/19

What is your vision for European security in the next 5 to 10 years?

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 17/19

What should your country do to contribute to cooperative security?

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 18/19

What can you do to contribute to cooperative security?

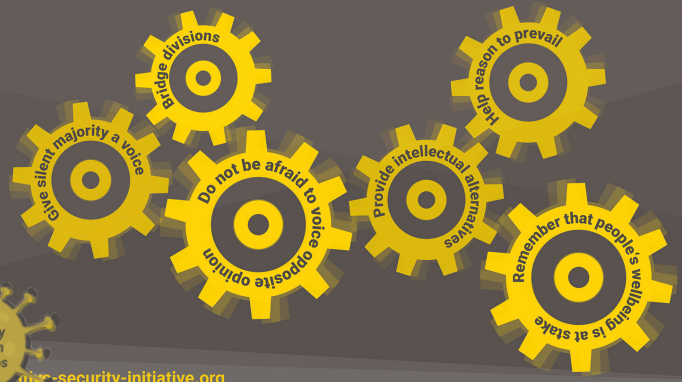

www.cooperative-security-initiative.org

Answer 19/19

What in your opinion are the three most important lessons to be learned from COVID-19 for improving cooperation in Europe and beyond?

Редактори

Волтер Кемп — старший науковий співробітник Глобальної ініціативи проти транснаціональної організованої злочинності. У 2018 і 2019 роках створив та очолював підрозділ підтримки стратегічної політики при Секретаріаті ОБСЄ. Має багаторічний досвід роботи в ОБСЄ, зокрема як старший радник голови ОБСЄ, Генеральний секретар та Верховний комісар з питань національних меншин. Надавав підтримку Групі Мудреців з питань вищої Європейської безпеки як спільного проєкту ОБСЄ у 2005 році, а також у 2014–2015 роках.

Райнхард Крумм — засновник і директор Регіонального офісу Фонду ім. Фрідріха Еберта зі співпраці й миру в Європі (Відень). Розпочав кар'єру журналіста у 1990-х, працюючи кореспондентом агенції DPA в країнах Балтії та московським кореспондентом журналу Der Spiegel. Приєднався до Фонду ім. Фрідріха Еберта у 2002 році, очолював його представництва в Ташкенті та Москві, а згодом — Департамент Центральної та Східної Європи в Берліні.

Дописувачі

Ґюнтер Бехлер — був послом Швейцарії в Грузії. У 2016 році був призначений спеціальним представником чинного голови ОБСЄ від Німеччини на Південному Кавказі. У 2017 і 2018 роках виконував ті самі функції в період головування Австрії та Італії в ОБСЄ. Після виходу на пенсію з дипломатичної служби працював радником і старшим спеціалістом у Міністерстві закордонних справ Швейцарії.

Александра Дінес — старша науко ва співробітниця Регіонального офісу Фонду ім. Фрідріха Еберта зі співпраці й миру в Європі. Спеціалізується на політичній економіці та зовнішній політиці Росії й пострадянського простору. Раніше викладала міжнародні відносини і політекономіку в Амстердамському університеті, де є афілійованим науковим співробітником відділу політології, а також працювала в Європейському парламенті в Брюсселі та в Німецькому агентстві розвитку GIZ.

Олів'є де Франс — директор з досліджень Французького інституту міжнародних і стратегічних відносин (IRIS) у Парижі, де керує Програмою з європейських справ. Викладає політичну теорію в Університеті Париж VII імені Дені Дідро і європейську геополітику в Університеті Сорбонна в Парижі.

Томас Ґремінґер — був генеральним секретарем ОБСЄ (2017–2020). Посол Ґремінґер займав численні керівні посади під час роботи у Федеральному департаменті закордонних справ (FDFA). З 2010 по 2015 рік був постійним представником Швейцарії при ОБСЄ, виконуючи обов'язки голови Постійної ради під час головування Швейцарії в ОБСЄ у 2014 році.

Анна Гусарова — директорка Інституту стратегічних досліджень Центральної Азії (CAISS), керує дослідженнями та громадською діяльністю CAISS. Водночас працює на постійній основі провідною експерткою з питань транснаціональної та кібербезпеки, насильницького екстремізму та дерадикалізації.

Хіскі Хауккала — наразі є професором міжнародних відносин на факультеті менеджменту та бізнесу Університету Тампере, Фінляндія, а також позаштатним експертом з питань політики в Центрі управління штучним інтелектом в Інституті майбутнього людства Оксфордського університету. Раніше працював радником з питань зовнішньої політики.

Андрій Кортунов — генеральний директор Російської ради з міжнародних відносин, некомерційного партнерства, створеного за наказом Президента Російської Федерації. Раніше був заступником директора Інституту досліджень США та Канади. Є засновником і першим президентом Московського громадського наукового фонду.

Лукаш Кулєса — заступник керівника з наукової роботи Польського інституту міжнародних відносин (PISM). Його наукові інтереси включають стримування ядерними та неядерними засобами і контроль над озброєнням, політику безпеки НАТО та Росії. Раніше працював директором з досліджень у Європейській лідерській мережі (Лондон).

Александра Мартін — очолює брюссельський офіс GLOBSEC. У травні 2018 року стала директоркою стратегічних форумів у GLOBSEC, де очолює діяльність з організації головних політичних зустрічей. Раніше працювала співробітником з політичних питань у місії ОБСЄ у Скоп'є, у Вашингтонському офісі німецького фонду Маршалла з 2015 по 2017 рік, а в 2012–2014 роках провадила оперативну діяльність Моніторингової місії ЄС у Грузії.

Захарі Пайкін — дослідник зовнішньої політики ЄС Центру європейських політичних досліджень у Брюсселі, науковий співробітник Інституту миру та дипломатії в Торонто та старший запрошений науковий співробітник Інституту глобальної політики в Лондоні. Також є членом Експертної ради Мінського діалогу та співпрацює з Мережею стратегічного аналізу, що фінансується Міністерством національної оборони Канади.

Євген Прейгерман — є засновником та директором Ради з міжнародних відносин «Мінський діалог». Його основні наукові інтереси стосуються зовнішньої політики малих держав, міжнародних відносин у Східній Європі, а також євроатлантичної та євразійської безпеки. Євген є постійним дописувачем Eurasia Daily Monitor Фонду Джеймстаун (США), Валдайського дискусійного клубу (Росія), Global Brief (Канада) та інших білоруських і міжнародних видань.

Соня Стоянович Гаїч — директорка Белградського центру політики безпеки, незалежного аналітичного центру, який досліджує питання безпеки на Західних Балканах. Є авторкою методології вимірювання реформи сектору безпеки в перехідному суспільстві з точки зору громадянського суспільства та головною методологинею регіонального спільного дослідження прогресу реформи сектору безпеки в Албанії, Боснії та Герцеговині, Хорватії, Косові, Македонії, Чорногорії та Сербії.

Фред Таннер — донедавна був старшим радником директора Центру запобігання конфліктам / ОБСЄ у Відні. У 2013–2016 роках був старшим радником Генерального секретаря ОБСЄ та керівником проєктів Групи Мудреців з питань європейської безпеки як спільного проєкту ОБСЄ. Працював у Дорадчій раді Генерального секретаря ООН з питань роззброєння. Раніше очолював Женевський центр політики безпеки (GCSP).

Наталі Точчі — є директоркою італійського Інституту міжнародних відносин та почесною професоркою Тюбінгенського університету. Є спеціальною радницею Верховного представника ЄС та віцепрезидента Комісії Жозепа Борреля. Як спеціальна радниця Верховного представника Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки Федеріки Могеріні, вона розробила Європейську глобальну стратегію та працювала над її реалізацією. Є членкинею ради директорів Eni з травня 2020 року. Володарка премії Анни Лінд у 2008 році за дослідження європейської зовнішньої політики.

Тоні ван дер Тогт — старший науковий співробітник Інституту міжнародних відносин Клінгендаль (Нідерланди), опублікував низку робіт з питань відносин між ЄС і НАТО та Росією, Великої Європи та Великої Євразії. Як колишній дипломат з досвідом роботи у Східній Європі та Центральній Азії і вивчення відповідної тематики, він також працює радником з питань стратегічної політики в Європейському департаменті МЗС Нідерландів.

Сімон Вайс — старший науковий співробітник Регіонального офісу Фонду ім. Фрідріха Еберта зі співпраці й миру в Європі. Зосереджує свою увагу на аспектах політики безпеки й оборони в регіоні та на питаннях контролю над озброєнням у Європі. У 2011–2015 роках викладав міжнародні відносини та зовнішню політику Росії, був науковим співробітником Інституту політичних наук Гейдельберзького університету.

Джулі Вільгельмсен — старша наукова співробітниця Норвезького інституту міжнародних відносин і колишня очільниця російської програми норвезького Інституту оборонних досліджень. Вільгельмсен була редакторкою журналу International Politik. Раніше була членкинею Норвезької урядової експертної групи з питань оборони.

Особлива подяка

Чимало колег та установ були залучені до захопливого процесу підготовки й публікації цього звіту. Ми хотіли б подякувати Себастіану Старистаху з Інституту соціології імені Макса Вебера / Гейдельберзького університету за допомогу в опрацюванні статистичних даних. Секретаріат Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) безвідмовно надавав допомогу в просуванні Ініціативи в інтелектуальному та інституційному плані, особливо слід відзначити Луку Фратіні, директора Секретаріату ОБСЄ, Антона Вушкарніка зі стратегічної дорадчої групи Секретаріату ОБСЄ та Діану Алписбаєву, а також Мирослава Лайчака, чинного голову ОБСЄ під час словацького головування. Ми вдячні послу Растиславу Качеру, колишньому голові нашого партнера GLOBSEC, а також Роджеру Хілтону, науковому співробітнику GLOBSEC. Ця публікація не була б можливою без нашого редактора Джеймса А. Тернера, невтомної праці Гольґера Міхеля та його колег з агентства Laut und Deutlich, чудової роботи дизайнера інфографіки Флоріана Мюллера та ілюстратора Даніеля Сеекса. І останнє, але не менш важливе: дуже дякуємо нашій колезі Юлії Цьолнер, завдяки якій процес відбувався безперешкодно.

Ініціатива за співпрацю заради безпеки (CSI) виникла на початку 2019 року через стурбованість групи політичних аналітиків щодо необхідності кооперативнішого підходу до безпеки та щодо нездатності країн ефективно використовувати наявні організації кооперативної безпеки, як-от ОБСЄ, для вирішення конфліктів і спільної роботи над питаннями, що становлять загальний інтерес.

Ініціативу очолив Регіональний офіс Фонду ім. Фрідріха Еберта зі співпраці та миру в Європі (Відень) та GLOBSEC (Братислава) за логістичної підтримки Секретаріату ОБСЄ. Фінансова підтримка надавалася Словаччиною та Фондом ім. Фрідріха Еберта. Експерти-учасники обиралися на основі їхнього досвіду в питаннях європейської безпеки та співробітництва, у процесі відбору намагалися також забезпечити географічний і гендерний баланс.

Ця публікація є частиною Ініціативи за співпрацю заради безпеки (CSI).
https://www.cooperative-security-initiative.org/

@FES_ROCPE